

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä. Ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä on säädetty vuonna 1974 annetulla valtioneuvoston päätöksellä. Perustuslain mukaan yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista on kuitenkin säädettävä lailla.

Ylimääräisiä taiteilijaeläkkeitä koskeva päätöksenteko ehdotetaan siirrettäväksi opetus- ja kulttuuriministeriöltä Taiteen edistämiskeskukselle. Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian.

PERUSTELUT

1 Nykytila

1.1 Ylimääräinen taiteilijaeläke

Valtion taiteilijaeläkkeitä on maksettu 1800-luvulta lähtien valtion erityisenä tunnustuksena luoville ja esittäville taiteilijoille. Ensimmäinen eläke myönnettiin 1830-luvulla Magnus von Wrightille. Vähitellen 1920- ja 30-luvulla eläkkeen saajien piiri laajeni niin, että pääosa kansallisesti merkittävistä taiteilijoista sai sen. Taiteilijaeläkkeet olivat vuoteen 1984 verottomia eli apurahan luontoisia. Vuoden 1984 valtion talousarviossa ne muuttuivat verollisiksi, jolloin niiden suuruutta vastaavasti muutettiin. Taiteilijaeläkkeiden lukumäärä täysinä eläkkeinä oli vuodesta 1984 lukien 65. Vuosina 1993—95 eläkkeiden lukumäärää vähennettiin siten, että vuonna 1995 eläkkeitä myönnettiin 35 täyttä eläkettä vastaava määrä.

Valtion ylimääräinen taiteilijaeläke on osoittautunut tarpeelliseksi. Taiteilijamäärän kasvu on aiheuttanut sen, että hakijoita on vuosittain yli 500, kun jaettavana on vain 51 täyttä eläkettä. Erityisesti niillä ansioituneilla taiteilijoilla, joilla ei ole vakituista ansiotuloa, vaan tulo muodostuu satunnaisista pienistä tuloista, lakisääteinen eläketurva jää hyvin alhaiseksi.

Taiteilijaeläkehakemuksia oli vuosina 1970—2011 yhteensä 12 913. Eläke myönnettiin kaikkiaan 2 564 taiteilijalle, joka on noin 20 prosenttia hakemuksista. Viime vuosina hakemusten määrä on ollut noin 500 hakemusta vuodessa. Kun täysien eläkkeiden määrä on 51 vuodessa, reilut 10 prosenttia hakijoista saa eläkkeen.

1.2 Lainsäädäntö ja käytäntö

Ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden myöntäminen perustuu ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä 24 päivänä tammikuuta 1974 annettuun valtioneuvoston päätökseen (75/1974).

Sitä on muutettu valtioneuvoston 27 päivänä joulukuuta 1984 (929/1984) ja 29 päivänä lokakuuta 1992 (974/1992) antamilla päätöksillä. Päätöksen mukaan taiteilijaeläkkeenä annettava ylimääräinen eläke voidaan myöntää valtion talousarvioon tarkoitusta varten otetun määrärahan rajoissa sen mukaan kuin valtioneuvoston päätöksessä määrätään. Eläke myönnetään taiteilijalle, joka asuu tai on asunut pysyvästi Suomessa, tunnustukseksi hänen ansiokkaasta toiminnastaan luovana tai esittävänä taiteilijana.

Eläke myönnetään hakemuksesta, ja sen myöntää opetus- ja kulttuuriministeriö hankittuaan hakemuksista taiteen edistämiskeskuksen lausunnon. Ennen lausunnon antamista taiteen edistämiskeskus pyytää hakemuksista valtion taidetoimikuntien lausunnot. Eläkettä myönnettäessä on otettava huomioon hakijan varallisuusasema sekä hänen toimeentulomahdollisuutensa.

Vakiintuneen käytännön mukaisesti eläke voidaan myöntää täytenä eläkkeenä, jos hakijan eläke- ja muut pysyvät tulot kansaneläketuloa lukuun ottamatta jäävät alle taiteilijaeläkkeen määrän. Edellä mainitun taiteilijaeläkkeen määrän ylittyessä myönnetään osaeläke. Jos hakijan eläke- ja muut pysyvät tulot kansaneläkettä lukuun ottamatta ylittävät kaksi kertaa taiteilijaeläkkeen määrän (vuonna 2015 2 657,38 euroa kuukaudessa) ei eläkettä enää myönnetä.

Taiteilijaeläkettä ei oteta huomioon kansaneläkettä tai muuta eläkettä myönnettäessä. Takuueläkkeessä se huomioidaan. Eläkkeet maksoi aikaisemmin valtiokonttori, nyttemmin Keva.

2 Ehdotetut muutokset

Perustuslain 80 §:n 1 momentin mukaan lailla on säädettävä yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista. Nykyinen valtioneuvoston päätöksiin perustuva säädöspohja ei siten ole riittävä. Näin ollen esitetään säädettäväksi laki ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä.

Esityksessä ehdotetaan, että päätökset taiteilijaeläkkeistä tekisi Taiteen edistämiskeskus. Ministeriön tavoitteena on keskittyä strategisen tason päätöksentekoon, jolloin yksittäistä henkilöä koskevien päätösten tekeminen kuuluu ministeriön alaiselle virastolle. Taiteilijaeläkejärjestelmää arvioidaan ja kehitetään edelleen Taiteen edistämiskeskuksen yhteydessä. Eläkejärjestelmän perusluonne ei muutu, mutta siihen ehdotetaan lisättäväksi täsmentäviä menettelysäännöksiä.

3 Esityksen vaikutukset

3.1 Taloudelliset vaikutukset

Esityksellä ei ole taloudellisia vaikutuksia. Esitys on vuodelle 2016 osoitetun julkistalouden kehyksen mukainen.

Taiteilijaeläkkeitä on vuoden 2015 lopussa maksussa kaikkiaan 1 061 henkilölle. Arvio taiteilijaeläkemennoista on vuonna 2015 noin 14,4 miljoonaa euroa.

3.2 Organisatoriset vaikutukset

Lailla siirrettäisiin ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden myöntäminen Taiteen edistämiskeskukselle. Opetus- ja kulttuuriministeriön tarkoituksena on antaa tarvittava resurssi Taiteen edistämiskeskukselle, koska tehtävien siirrosta aiheutuu lisätyötä.

4 Asian valmistelu

Esitys on valmistelu opetus- ja kulttuuriministeriössä.

Esityksestä on pyydetty lausunnot sosiaali- ja terveysministeriöltä, valtiovarainministeriöltä, Kevalta ja Taiteen edistämiskeskukselta. Esitystä on muutettu lausuntojen perusteella.

Lisäksi taiteilijajärjestöille on järjestetty asiaan liittyvä kuulemistilaisuus 9 päivänä lokakuuta 2015.

5 Lakiehdotuksen yksityiskohtaiset perustelut

1 §. Ylimääräinen taiteilijaeläke. Ylimääräinen taiteilijaeläke myönnettäisiin edelleen nykyisen valtioneuvoston päätöksen mukaisesti tunnustukseksi ansiokkaasti taiteellisesta urasta. Edellytyksenä on, että taiteilija asuu tai on asunut pysyvästi Suomessa.

Eläkettä ei ilman erityistä syytä saisi myöntää alle 60-vuotiaille. Erityiseksi syyksi eläkkeen myöntämiseksi tätä nuoremmalle hakijalle voitaisiin katsoa esimerkiksi terveydentilasta johtuva pysyvä työkyvyttömyys. Työkyvyttömyys arvioitaisiin lääkärintodistuksen perusteella.

2 §. Täysi eläke ja osaeläke. Ylimääräinen taiteilijaeläke voitaisiin myöntää joko täytenä tai osaeläkkeenä kuten nykyisin. Osaeläke olisi puolet täyden eläkkeen määrästä. Pykälässä sää-

dettäisiin hakijan muiden tulojen vaikutuksesta eläkkeen myöntämiseen ja siihen myönnetäänkö eläke täytenä vai osaeläkkeenä, vai myönnetäänkö eläkettä lainkaan.

Pysyvänä tulona pidettäisiin ensisijaisesti hakijan kuukausittaista eläketuloa tai, jos eläkettä ei ole vielä myönnetty, laskennallista eläketuloa. Lisäksi voitaisiin ottaa huomioon pääomatulo, jos sitä on pidettävä pysyväisluontoisena.

3 §. Täyden eläkkeen ja osaeläkkeen määrä. Pykälässä säädettäisiin taiteilijaeläkkeen määräästä sekä osaeläkkeen korottamisesta täydeksi eläkkeeksi.

4 §. Eläkkeen myöntäminen ja maksaminen. Muutoksena nykyiseen käytäntöön esitetään, että ylimääräisen taiteilijaeläkkeen myöntäisi Taiteen edistämiskeskus. Eläkkeen myöntämistä varten taiteen edistämiskeskus pyytäisi valtion taidetoimikunnan lausunnon. Valtion taidetoimikunnasta säädetään taiteen edistämiskeskuksesta annetun lain (657/2012) 6 §:ssä. Lausunto tarvitaan, jotta eläkkeenhakijoiden taiteellisia ansioita voidaan verrata. Lausunto on pyydetty myös opetus- ja kulttuuriministeriön ratkaistessa eläkeasioita.

Lisäksi esitetään, että uusien eläkkeiden lukumäärän lisäksi myös osaeläkkeen korotusten lukumäärä vahvistettaisiin valtion talousarviossa. Tarkoituksena on jatkaa nykyistä käytäntöä siten, että osaeläkkeiden myöntäminen ja korottaminen täydeksi eläkkeeksi tapahtuisi valtion talousarviossa osoitettujen täysien eläkkeiden lukumäärän puitteissa.

Eläkkeen maksaisi nykyiseen tapaan Keva.

5 §. Eläkkeen maksamisen lopettaminen ja maksetun eläkkeen takaisinperintä. Taiteen edistämiskeskus voisi määrätä eläkkeen maksamisen lopetettavaksi ja jo maksetun eläkkeen takaisin perittäväksi, jos eläkkeenhakija on eläkehakemuksessa antanut väärän tai harhaanjohtavan tiedon seikasta, joka on olennaisesti vaikuttanut eläkkeen saantiin. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että Taiteen edistämiskeskus voisi tietyin edellytyksin kohtuullistaa takaisinperintäpäätöstä.

6 §. Eläkkeen tarkistaminen. Pykälässä säädettäisiin eläkkeiden tarkistamisesta siten kuin työntekijän eläkelain (395/2006) 98 §:ssä säädetään. Tämän mukaisesti eläke tarkistettaisiin vuosittain tammikuun alusta lukien indeksillä, jota laskettaessa palkkatason muutoksen painokerroin on 0,2 ja hintatason muutoksen painokerroin on 0,8.

7 §. Muutoksenhaku. Tämän lain nojalla annetun päätöksen muutoksenhakuun sovellettaisiin, mitä Taiteen edistämiskeskuksesta annetun lain 13 §:ssä on säädetty. Eläkepäätös ei ole luonteeltaan tyypillinen eläkettä koskeva päätös, jossa usein muutoksenhaku koskee lääketieteellistä arviointia. Muutoksenhakua ei ole tarkoituksenmukaista ohjata eläkejärjestelmän mukaiseen muutoksenhakuun vaan yleiseen hallinto-oikeudelliseen muutoksenhakuun.

8 §. Asetuksenantovaltuus. Eläkkeiden hakemisesta, maksamisesta sekä hakemuksessa esitettävistä tiedoista säädettäisiin opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella.

9 §. Voimaantulo. Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian. Lailla kumotaisiin ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä annettu valtioneuvoston päätös (75/1974).

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Ylimääräinen taiteilijaeläke

Ylimääräinen taiteilijaeläke voidaan myöntää taiteilijalle, joka asuu tai on asunut pysyvästi Suomessa, tunnustukseksi hänen ansiokkaasta toiminnastaan luovana tai esittävänä taiteilijana. Eläkettä ei ilman erityistä syytä saa myöntää henkilölle, joka ei ole täyttänyt 60 vuotta.

2 §

Täysi eläke ja osaeläke

Ylimääräinen taiteilijaeläke myönnetään joko täytenä eläkkeenä tai osaeläkkeenä. Eläke voidaan myöntää täytenä eläkkeenä, jos hakijan verotuksessa vahvistetut eläke- ja muut pysyvät tulot kansaneläketuloa lukuun ottamatta jäävät alle 3 §:ssä säädetyn taiteilijaeläkkeen määrän.

Eläke voidaan myöntää osaeläkkeenä, jos hakijan verotuksessa vahvistetut eläke- ja muut pysyvät tulot kansaneläketuloa lukuun ottamatta ylittävät 3 §:ssä säädetyn taiteilijaeläkkeen määrän, mutta jäävät alle 3 momentissa säädetystä määrästä.

Eläkettä ei myönnetä, jos hakijan verotuksessa vahvistetut eläke- ja muut pysyvät tulot kansaneläketuloa lukuun ottamatta ylittävät 3 §:ssä säädetyn taiteilijaeläkkeen määrän kerrottuna kahdella.

3 §

Täyden eläkkeen ja osaeläkkeen määrä

Ylimääräinen taiteilijaeläke on 1 328,69 euroa kuukaudessa. Osaeläke on puolet täyden eläkkeen määrästä.

Osaeläke voidaan korottaa täydeksi eläkkeeksi eläkkeensaajan hakemuksesta, jos eläkkeensaajan eläke – ja muut tulot kansaneläketuloa lukuun ottamatta jäävät alle 1 momentissa säädetyn taiteilijaeläkkeen määrän.

4 §

Eläkkeen myöntäminen ja maksaminen

Ylimääräisen taiteilijaeläkkeen myöntää Taiteen edistämiskeskus. Eläkkeen myöntämistä varten Taiteen edistämiskeskus pyytää valtion taidetoimikunnan lausunnon. Eläke myönnetään maksettavaksi aikaisintaan myöntämivuoden alusta.

Myönnettävien uusien eläkkeiden ja korotettavien osaeläkkeiden lukumäärä vahvistetaan vuosittain valtion talousarviossa.

Eläkkeen maksaa Keva.

5 §

Eläkkeen maksamisen lopettaminen ja takaisinperintä

Taiteen edistämiskeskus voi päätöksellään määrätä eläkkeen maksamisen lopetettavaksi sekä jo maksetun eläkkeen takaisinperittäväksi, jos eläkkeenhakija on eläkehakemuksessa antanut väärän tai harhaanjohtavan tiedon seikasta, joka on olennaisesti vaikuttanut eläkkeen saantiin.

Taiteen edistämiskeskus voi päättää, että osa takaisinperittävästä eläkkeestä jätetään perimättä, jos täysimääräinen takaisinperintä on kohtuuton eläkkeensaajan taloudelliseen asemaan nähden.

6 §

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa olevaa sekä myönnettävää uutta ylimääräistä taiteilijaeläkettä tarkistetaan kalenterivuosittain siten kuin työntekijän eläkelain (395/2006) 98 §:ssä säädetään.

7 §

Muutoksenhaku

Tämän lain mukaisen päätöksen muutoksenhakuun sovelletaan, mitä muutoksenhausta on Taiteen edistämiskeskuksesta annetun lain (657/2012) 13 §:ssä säädetty.

8 §

Asetuksenantovaltuus

Eläkkeiden hakemisesta, maksamisesta sekä hakemuksessa esitettävistä tiedoista ja siihen liitettävistä selvityksistä säädetään opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella.

9 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 ____ . Tällä lailla kumotaan ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä annettu valtioneuvoston päätös (75/1974).

Helsingissä 19 päivänä marraskuuta 2015

Pääministeri

Juha Sipilä

Opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen